

UNESCO/PERSIST

Смернице при избору дигиталног културног наслеђа за дугорочно чување

издрдила UNESCO/PERSIST Радна група за садржај

Март 2016

Аутори:

Сара Чои (Sarah C. C. Choy) (Архив законодавног савета, Хонг Конг)
Николас Крофтс (Nicholas Crofts) (ICOM — Међународни савет музеја, CIDOC —
Међународни одбор за документацију)
Роберт Фишер (Robert Fisher) (Библиотеке и архиви Канаде)
Ниен Лек Чоу (Ngian Lek Choh) (Национални одбор библиотека Сингапура)
Сузана Никел (Susanne Nickel) (Музеј града Ескилстуна, Шведска)
Клемент Ори (Clément Ouri) (ISSN)
Катажина Шласка (Katarzyna Ślaska) (Народна библиотека Пољске)

Председавајућа Радне групе за садржај:

Ингрид Парент (Ingrid Parent) (Универзитет Британске Колумбије, Канада)

Секретар Радне групе за садржај:

Џулија Брангс (Julia Brungs) (IFLA)

Увод

Институције које чувају културно наслеђе – библиотеке, архиви и музеји – традиционално су одговорне за чување интелектуалних и културних ресурса читавог друштва. Ова важна мисија угрожена је данас у целом свету због великог обима информација које се креирају и деле свакодневно у дигиталном облику. Дигитална технологија, која у великој мери олакшава стварање и дистрибуцију садржаја, створила је експоненцијални раст у креирању дигиталних информација. Дигитални универзум удвостручује се по величини сваке две године и повећаће се десетоструко између 2013. и 2020. године¹. Чување овако велике продукције је тешко, не само због обима, већ и зато што је већина тог садржаја пролазног карактера. Дигиталне информације немају исти век трајања као и физички објекти, документи и књиге, који често опстају вековима. Дигитални формати датотека, медији за складиштење података и системи непрестано се развијају, што угрожава будућу читљивост и интегритет дигиталног наслеђа у много краћем временском оквиру од оног који је потребан да пропадну папир и физички објекат, те је и могућност његовог очувања нестална. Опстанак дигиталног наслеђа сигуран је у много мањој мери него опстанак традиционалних докумената у нашим колекцијама. Идентификација важног дигиталног наслеђа и рана интервенција од суштинског су значаја за дугорочно чување.

UNESCO/PERSIST (Платформа за трансглобно унапређење одрживости информационог друштва) направио је *Смернице за избор дигиталног културног наслеђа за дугорочно чување* како би помогао институцијама које чувају културно наслеђе у реализацији овог веома значајног задатка. Идеја о PERSIST-у јавила се на Конференцији Памћење света у Ванкуверу у Канади, септембра 2012. године, када је издата UBC/UNESCO Ванкувер декларација *Памћење света у дигиталном добу: дигитализација и очување*, као позив за акцију очувања светског дигиталног наслеђа пре него што буде прекасно. Као одговор на то, PERSIST је покренут на једној међународ-

¹ EMC, *Digital Universe Invaded by Sensors*, званична објава за медије резултата седме годишње студије дигиталног универзума (7th Annual Study on the Digital Universe), 9. априла 2014.

ној конференцији у Хагу у Холандији (5. и 6. децембра 2013), као заједнички подухват UNESCO-а, IFLA-е, Међународног савета о архивима (ICA) и других партнера. PERSIST је организован у три радне групе (политика, технологија и садржај) од којих се свака група бави различитим аспектима дугорочног чувања дигиталног наслеђа. *Смернице* је припремила Радна група за садржај и ставила их на располагање за коментаре од стране UNESCO-а и институција које чувају културно наслеђе.

Циљ *Смерница* је да обезбеде свеобухватну полазну тачку за библиотеке, архиве, музеје и друге институције које чувају културно наслеђе приликом израде властитих критеријума за избор дигиталног наслеђа за дугорочно одрживо дигитално чување. Постојећи критеријуми у институцијама могу да се процењују према *Смерницама* и ревидирају ако је потребно. *Смернице* се обраћају различитој публици. Како дигитално наслеђе може знатно да се разликује међу заједницама, регијама и земљама, његово очување захтева ангажман и сарадњу како јавног тако и приватног сектора, као и креатора садржаја. Иако јавне институције имају углавном примарну законску одговорност према збиркама културног наслеђа, приватни сектор такође мора да се суочи са изазовом чувања и обезбеђивања приступа његовим дигиталним информацијама. Оне се могу односити на регулаторне захтеве и одговорност према акционарима, али постоји и корпоративна друштвена одговорност да се подржи одрживи раст и развој друштвених заједница, регија и света тако што ће се сачувати вредно дигитално наслеђе и учинити доступним за будуће генерације. *Смернице* потврђују да се библиотеке, архиви, музеји и друге сродне организације разликују по питању овлашћења, начина рада и метода које се користе при прикупљању и управљању фондовима. Међутим, са развојем информационих технологија и све већом потребом корисника и очекивањем брзог и интегрисаног приступа библиотекама, архивима и музејским збиркама, све институције које чувају културно наслеђе и пружају информације суочавају се са сличним изазовима при избору и чувању дигиталне грађе. *Смернице* се, према томе, односе на институције, стручњаке и руководиоце на свим нивоима и у сваком региону света, како би се прегледала постојећа грађа за одабир, истакла важна питања и пружиле смернице при изради институционалних критеријума. Радна група за садржај такође признаје да постоји етичка димензија питања избора наслеђа за чување, али то се неће детаљно обрађивати у овој фази.

Улога националних институција и мрежа

Националне институције требало би да играју одлучујућу улогу као лидери у својим заједницама кад су у питању селекција и чување дигиталне грађе. У многим земљама одређене националне институције имају законе везане за депоновање културног наслеђа, на пример штампаног материјала (обавезни примерак), и/или за депоновање званичних докумената владе. Постојеће законодавство, којим се покрива само физичка грађа, треба да се прилагоди тако да покрије и дигиталну грађу.

Прибављање и прикупљање дигиталног наслеђа, кроз различите канале и платформе, захтева значајне напоре и ресурсе. На пример, национални веб-домени могу имати од хиљаду до милион веб-страница на којима се на дневном нивоу милиони и милијарде фајлова објављују, ажурирају или бришу. Чак и ван мреже постоји велика количина дигиталног наслеђа које вреди сачувати за будућност (на пример, необрађени подаци из истраживања, државни списи, приватне дигиталне датотеке организација и појединаца). Због обима ове грађе чини се природним да велике националне институције преузму водећу улогу, било путем успостављања одговарајућих критеријума и система за прикупљање и управљање дигиталном грађом, било путем умрежавања зарад усвајања заједничких модела селекције и чувања. Препоручујемо да националне институције и мреже развију националне стратегије селекције уз консултације са својим заједницама. Од кључног је значаја да други партнери, као што су владе, академске институције, истраживачки центри, непрофитне организације и приватни сектор, преузму своје улоге и одговорности у дигиталном надзору. На пример, националне институције могу заједнички да дефинишу стандарде и процесе прикупљања, организовања и чувања дигиталних података, док други партнери могу допуњавати ове стандарде и процесе. Међународне организације (као што су ICA², IFLA³ и ICOM⁴) требало би да буду укључене у овај процес јер је очување дигиталног наслеђа глобални изазов.

² International Council on Archives: <http://www.ica.org/3/homepage/home.html>.

³ International Federation of Library Associations and Institutions: <http://www.ifla.org/>.

⁴ International Council of Museums: <http://icom.museum/>.

Утицај правног окружења на одабир дигиталне грађе

Правно окружење има важан утицај на одабир и чување дигиталног наслеђа. Међународни и национални закони, који се међусобно знатно разликују, регулишу дисеминацију, умножавање, приступ и коришћење дигиталног наслеђа, али интернет превазилази територијалне границе, што често отежава идентификацију носилаца права, као и то који или чији закони се примењују. Државни закони и прописи који поштују заштиту права интелектуалне својине, приватност личности, поверљивост „државних тајни”, као и свеобухватан приступ информацијама утичу на то како и шта се од дигиталног наслеђа може сачувати и да ли и када оно може да се учини доступним јавности. Закони о ауторским правима, осим неких изузетака и ограничења, могу да забране израду копија, што покреће нове проблеме у дигиталном окружењу у којем је израда копија неопходна за дугорочно чување. Штавише, дигитални материјали код претраживања и проналажења често зависе од софтвера, а тај софтвер може такође бити заштићен ауторским правима. Неке земље су донеле законе којима би се спречило заобилажење технолошких заштитних мера које се користе за спречавање копирања и поновне дистрибуције, што би могло да осујети чување и омете будући приступ дигиталном наслеђу. Правне препреке за чување или креирање приступачног дигиталног наслеђа у великој мери ће утицати на одабир дигиталне грађе.

Постоји велики ризик да рестриктивно правно окружење негативно утиче на дугорочни опстанак важног дигиталног наслеђа. Сарадња или специфични споразуми са носиоцима права могу бити једини начин за заштиту и чување одређене врсте наслеђа (као нпр. споразум Конгресне библиотеке у Вашингтону и Твитера). Препоручујемо прихватање међународних и домаћих законских оквира који су усмерени на превазилажење препрека при одабиру и чувању дигиталног наслеђа намењеног јавном приступу.

Глобално размишљање – Селекција дигиталне грађе у институцијама које чувају културно наслеђе

Изазов дугорочне заштите у дигиталном добу захтева промишљање о томе како институције које чувају културно наслеђе препознају његов значај и процењују његову вредност. Велика количина дигиталног наслеђа

и информација и краткотрајна природа већег дела тог материјала чини то да институције које чувају културно наслеђе морају бити проактивне и да морају идентификовати дигитално наслеђе и информације за дугорочно чување пре него што се оне изгубе. Шта би требало да се сачува за дугорочну добробит човечанства? Традиционални облици културног наслеђа – књиге, периодика, државни списи, приватна преписка, лични дневници, мапе, фотографије, филмови, звучни записи, артефакти и уметничка дела, да наведемо само неке од њих – сада имају дигиталне еквиваленте, који се често уклапају у наше постојеће праксе и овлашћења. Међутим, дигитално окружење створило је нове облике изражавања, почевши од веб-страница и интерактивних друштвених медија до приватних истраживачких база података и онлајн игара, који замагљују границе и линије одговорности и стављају на испит већ утемељене начине прикупљања грађе.

Постојећа овлашћења и принципи прикупљања грађе често не покривају ове нове облике дигиталног наслеђа. Наше колективно занемаривање ових нових облика повећава ризик од стварања великих празнина у нашем културном наслеђу за будуће генерације. На пример, иако је вредност појединачних постова на блоговима или друштвеним медијима можда маргинална, они колективно представљају јединствену евиденцију савременог друштва, дискусија, мисли и достигнућа милијарди појединаца. Ако се сачувају, они ће представљати неупоредив извор знања за будуће генерације. Фокусирање само на „најбољи” део ове продукције довело би до пристрасности и спречило би било какву анализу савременог дигиталног стваралаштва као дела једне целине. Међутим, мали број институција које чувају културно наслеђе, ако их уопште има, поседују ресурсе, а у неким случајевима и права, да скидају и чувају укупну друштвену продукцију ове врсте у дигиталној форми. Ово је парадокс одабира у дигиталном добу. Одабир је од суштинског значаја, у истој мери колико је економски и технички немогућ, а често је и законом забрањено да се прикупља целокупно садашње дигитално наслеђе. Одабир за дугорочно чување ће на тај начин бити одлучујућа активност у институцијама које чувају културно наслеђе у дигиталном добу.

Иако традиционалне границе између библиотека, архива и музеја нису јасно одређене у дигиталном добу, ове институције, иако различите, и даље имају заједничке интересе кључне за чување наслеђа. Као резултат тога одређена питања су мање или више релевантна за сваку институцију:

Библиотеке ће се суочити са изазовом одабира дигиталне грађе када су у питању е-публикације, прикупљање веб-страница, као и власнички садржај на сајтовима друштвених медија као што су Фејсбук и Јутјуб. На-

ционалне библиотеке које желе да изграде свеобухватну збирку, често са већ етаблираним системом примања обавезног примерка, мораће да усвоје и одабир публикација у дигиталном облику које имају много краћи век. У прошлости, одабир су вршили издавачи који су „надзирали” креативни резултат кроз уређивачку политику којом је утврђивано шта ће бити објављено. У демократизованом свету самоиздаваштва и електронских књига националне библиотеке мораће да модификују некадашње свеобухватне приступе и усвоје критеријуме одабира за дугорочно чување. Па ипак, нису све библиотеке „чувари сећања”, многе постоје само да би задовољиле тренутне потребе корисника или истраживача у својој заједници. Одабир дигиталног наслеђа за дугорочно чување у таквим институцијама може првенствено да се фокусира на процену публикација које су већ у њиховим збиркама, и које су првобитно набављене за краткорочну употребу, а не на процењивање нових публикација за набавку.

Музеји са јаким и добро развијеним колекцијама материјалне културе обично набављају грађу за трајно чување и доносе одлуке о проширивању колекција у овом контексту. Ова материјална култура сада је све више дигитална (на пример, машине којима управља рачунарски софтвер, изворно дигитална уметничка дела, дигитална документација археолошких налазишта итд.). Подаци у вези са истраживањима која се односе на музејске атрефакте такође су све више у дигиталној форми. Дакле, дигитално наслеђе у музејима може се поделити у следеће категорије: изворно дигитални предмети у колекцији, дигитални или дигитализовани подаци о колекцији и дигитални прикази физичких артефаката у колекцији (дигиталне слике или 3D скенирање, на пример). Захваљујући овој категоризацији, музеји би требало да дају приоритет првој и другој категорији за дугорочно чување. Друга и трећа категорија такође укључују и административну документацију саме институције.

Значај метаподатака (информација о физичком и дигиталном наслеђу) за музеје не може да буде прецењен. Метаподаци садрже контекстуалне информације о физичком и дигиталном наслеђу пре него што уђу у музеј и контекстуалне информације настале током боравка у музеју. Принцип извора (порекла) такође је важан за музеје.

Архиви такође традиционално прикупљају оригиналне списе ради трајног чувања и ослањају се на пролазност времена између њиховог стварања и аквизиције од стране архива како би се створила историјска дистанца при одабиру. Брзо застаревање дигиталних формата, медија за складиштење и системских хардверских и софтверских система, међутим, урушава могућност избора, с повећаним ризиком да се записи изгубе или да они који

су прерано сачувани можда још нису успели да „докажу” свој историјски значај. Док се штампани материјал који добијају библиотеке дистрибуира у више копија или је доступан на мрежи, дигитални архивски записи углавном се налазе ван мреже у приватним системима, на серверима и мрежама које нису доступне јавности. О приступу и одабиру мора да се преговара са власницима, често чак и са владиним институцијама које имају законско овлашћење за пренос података. Архиви се фокусирају на важност аутентичности, провенијенције и контекста у процени архивске грађе за аквизицију, тако да једноставност манипулације и дуплирања дигиталних записа отежава процену ових фактора при одабиру. Правно окружење често диктира које дигиталне информације архив мора да набави, као и то на који начин или да ли уопште оне могу да буду доступне за јавност и за истраживања.

Наведени фактори који утичу на одабир грађе нису нужно искључиви за сваку библиотеку, музеј или архив. Скоро је сигурно да ће бити неких преклапања. Али разматрање разноврсности наших институција помаже да се расветли низ питања са којима се институције суочавају у идентификацији и одабиру наслеђа за дугорочно чување.

Деловати локално 1 – Стратегије за прикупљање дигиталног наслеђа

Институције које чувају културно наслеђе морају да прилагоде своје постојеће приступе дигиталном окружењу. Већина институција ће вероватно прилагодити једну или комбинацију следећих стратегија или приступа код прикупљања грађе за попуњавање колекција:

Свеобухватно прикупљање

Свеобухватно прикупљање користи се за набавку целокупне публиковане грађе из одређене тематске области, временског периода или са географског подручја. Овај приступ захтева значајне институционалне ресурсе или узак фокус. Обавезни примерак можда је најпознатији свеобухватан приступ, у којем национална библиотека покушава да прикупи читаву издавачку производњу нације кроз законску обавезу издавача да библиотеци пошаљу примерке сваке публикације коју објаве. Музеји такође могу покушати да прикупе све радове настале у одређеном временском периоду, или архив може покушати да прикупи све што је повезано са неком утицајном јавном личношћу.

Репрезентативни узорак

Прикупљање узорака је други приступ који се користи за идентификацију материјала за дуготрајно чување. Често се користи када институција нема ресурсе или могућности да прикупља сву грађу, а вршење одабира грађе по специфичним критеријумима је проблематично. У овим случајевима узимање узорака представља начин да се створи једна репрезентативна слика, чинећи да одабир и чување буду једноставнији и са мање трошкова. На пример, национална библиотека може редовно да индексира читав национални веб-домен (као што је .dk или .fr) како би у различитим временским периодима сачувала репрезентативни приказ националног присуства на мрежи. Архив може да изабере датотеке са државним до-сијеима користећи методологију узорковања, као што је задржавање само најчешће документованих случајева, или оних из одређене године, или оних који почињу датим словом абецеде.

Одабир

Приступ заснован на одабиру користи се када кадар који је стручан за чување културног наслеђа – архивисти, библиотекари и кустоси – идентификују грађу за попуњавање својих колекција на основу специфичних критеријума. Ови критеријуми могу да се разликују у зависности од врсте установе, њене набавне политике и средстава којима располаже, као и од врсте и обима грађе која је на располагању. Критеријуми за избор генерално су дефинисани у набавној политици и могу бити засновани на следећим принципима (који се такође могу комбиновати):

- *Предмет/Тема.* Институција се фокусира на прикупљање једне или више предметних области. На пример, прикупљају се све веб-странице посвећене одређеном сликару или локалитету, или се индексирају веб-странице са одређеним догађајима као што су политички избори или уметнички фестивал;
- *Стиваралац/Извор (јорекло).* Институција се фокусира на одређене ствараоце наслеђа или на њено порекло. На пример, архив може да прикупља дигиталне записе аутора одређеног региона, или музеј може да прикупља радове уметника одређеног покрета;
- *Тип/Формат.* Институција може да прикупља грађу на основу врсте или формата садржаја (нпр. дигиталне фотографије, музичке снимке, филмове, видео игре и сл.).

У неким случајевима институције могу тренутно да прикупе сав материјал дигиталног наслеђа, а касније да примене критеријуме за одабир у виду одложеног одабира.

Деловати локално 2 – Развијање критеријума за одабир у оквиру појединачних институција

Како би библиотеке, архиви и музеји требало да бирају, идентификују и дају приоритет дигиталном наслеђу пре него што се оно изгуби? Постојеће мисије, овлашћења и набавне политике у оквиру институција културе за физичке збирке, у већини случајева, обезбеђују добро полазиште и битне смернице за процену и одабир дигиталног наслеђа. Оне би сада требало да се прилагоде новим облицима дигиталног изражавања.

Евалуација и процена дигиталног наслеђа треба да буде заснована на многим заједничким принципима који леже у основи традиционалног одабира, али се такође морају разматрати и нова питања дугорочне доступности, употребе и очувања приликом одабира. Институција треба да одговори на ова питања тако што ће проценити релативан **значај** дигиталног наслеђа за саму институцију и за јавност; процениће **одрживост**, односно способност институције да сачува дигитално наслеђе и омогући дугорочни приступ и коришћење; размотриће **доступност** дигиталног наслеђа у другим институцијама које чувају културно наслеђе, то јест, какви су изгледи за његово очување на другим местима и која је најприкладнија институција за то. Концепти значаја и одрживости у овој ситуацији морају да се процене у светлу овлашћења и ресурса појединачних институција. Доступност се помера према другим институцијама које чувају културно наслеђе како би се проценио ниво ризика за дугорочно чување дигиталног наслеђа. Посебну пажњу треба посветити наслеђу које је у опасности да се изгуби у кратком или средње дугом временском периоду. Дигитално наслеђе са ширим значајем за човечанство, попут радова домородачког становништва у дигиталној форми, мора да се идентификује и сачува пре него што буде угрожено.

Имајући у виду да је свака институција која чува културно наслеђе јединствена у својим овлашћењима, набавној политици и ресурсима, нудимо низ корака и питања која могу да усмере одлуке о одабиру дигиталне грађе. Овај приступ може да се прилагоди индивидуалним потребама

институција које се разликују по типу и величини. Чак и ако се не усвоје, ови кораци могу да чине полазну тачку за дискусију у оквиру институције о избору дигиталног наслеђа за дугорочно чување.

Одлуке о одабиру у појединачној институцији

Овај приступ се састоји од четири корака, постављена кроз низ питања, како би се подржала доследна евалуација заснована на доказима:

Корак 1: Идентификација

Идентификујте грађу која треба да се набави или процени. Који је њен наслов, аутор, извор, обим, стање? Која врста и количина метаподатака је доступна? Дефинишите параметре пројекта, ако је потребно. Да ли је довољна једноставна одлука да/не или је релативна процена (висока, средња, ниска или чак нумеричка вредност?) потребна да се би се извршило поређење са другом грађом?

Документујте/забележите своју одлуку у овом кораку (и како је до ње дошло) и водите евиденцију. Обезбедите да се евиденција редовно ажурира и да је доступна.

Корак 2: Правни оквир

Да ли институција има законску обавезу да сачува ову грађу? Да ли овлашћења или набавна политика институције у вези са дигиталном грађом захтевају чување ове грађе?

- Ако је одговор позитиван, сачувајте ту грађу. Потврђена је позитивна одлука и нису потребни никакви даљи кораци.

Документујте/забележите своју одлуку у овом кораку (и како је до ње дошло) и водите евиденцију. Обезбедите да се евиденција редовно ажурира и да је доступна.

Корак 3: Примена критеријума за одабир

Уколико установа нема законску обавезу да прикупља дигитално наслеђе, она може да изврши процену грађе помоћу три критеријума за одабир - значај, одрживост и расположивост - како би се утврдило да ли је ту грађу потребно чувати. Ови критеријуми могу се комбиновати на начин који је најефикаснији за институцију, обично почевши од најједноставнијих критеријума за одабир, па на даље све до доношења коначне одлуке.

3(а) Значај

Да ли дугорочна вредност дигиталног наслеђа оправдава његово чување? Да ли оно има значајну друштвену, културну, историјску или уметничку вредност за заједницу у којој се налази дата институција? Да ли има значајну информациону, садржајну, употребну, изложбenu или истраживачку вредност? У којој мери су ове вредности у складу са мисијом и задацима дате институције? Да ли порекло, реткост, уникатност или репрезентативност грађе имају утицаја на ове вредности? Уколико се ово дигитално наслеђе не сачува, како ће то утицати на кориснике институције (клијенте, спонзоре, друштво)?

- Ако је дотично дигитално наслеђе значајно у раду институције, размотрите његово чување;
- Документујте/забележите своју одлуку у овом кораку (и како је до ње дошло) и водите евиденцију. Обезбедите да се евиденција редовно ажурира и да је доступна.

3(б) Одрживост

Да ли институција има довољно материјалних средстава и ресурса за чување дигиталне грађе у дугорочном периоду? Да ли институција има техничке могућности за читање, миграцију и чување дигиталног наслеђа? Да ли су потребна посебна права за пренос или мигрирање те дигиталне грађе у различите формате датотека и физичке носиоце? Да ли постоји довољно метаподатака за приступ и очување дигиталног наслеђа? Да ли институција може ту дигиталну грађу да учини доступном за истраживања, изложбе или друге сврхе како би се задовољила очекивања јавности?

- Ако су одговори углавном негативни, размислите о томе да не чувате ту грађу;
- Документујте/забележите своју одлуку у овом кораку (и како је до ње дошло) и водите евиденцију. Обезбедите да се евиденција редовно ажурира и да је доступна.

3(в) Доступност

Размотрите општу доступност дигиталног наслеђа у другим институцијама које чувају културно наслеђе. Да ли је дата установа једина која чува ову грађу или се идентичне копије чувају у другим институцијама? Да ли је ретка или уникатна, или је има у више копија? Где ће се највише користити или бити од највеће користи за јавност? Да ли је угрожена у другим институцијама? Да ли је дата установа најефикаснија или најбоља за чување и приступање овом дигиталном наслеђу? Имајте на уму да је

неопходна одређена количина редувантности како би се обезбедило правилно чување дигиталног наслеђа.⁵

- Ако је одговор негативан, можда би то дигитално наслеђе требало да сачува нека друга институција. Међутим, требало би узети у обзир и остале критеријуме код коначне одлуке;
- Документујте/забележите своју одлуку у овом кораку (и како је до ње дошло) и водите евиденцију. Обезбедите да се евиденција редовно ажурира и да је доступна.

Корак 4: Одлука

Сакупите и прегледајте све забелешке у току овог процеса и донесите одлуку на основу резултата корака од 1 до 3. Документујте и забележите образложење и оправданост процене или одлуке. Ово је од виталног значаја, како за управљање, тако и за прикупљање важних информација за потенцијално преиспитивање у будућности. Припремите писмену изјаву о значају дигиталног наслеђа и техничким питањима његовог чувања, у коју сте убацили и одговоре на питања у корацима од 1 до 3. Аргументи који стоје иза одлуке често су важнији од саме процене. Требало би створити стандардни образац за институционалну евалуацију или документ за процењивање како би се прикупили ти аргументи и сачинио досије одлуке. Документујте и бележите све податке до којих сте дошли током овог процеса и учините их доступним. Документација о образложењу и оправданости процене или одлуке од виталног је значаја, како за управљање, тако и за прикупљање важних информација за потенцијално преиспитивање у будућности.

Овај приступ је флексибилан, није свако питање примењиво за сваку институцију, нити је поредак критеријума непроменљив; на пример, у неким случајевима, било би боље проценити корак 3(в) пре корака 3(а) и 3(б), посебно ако је јасно да је нека друга институција погоднија за чување дотичне грађе. Уколико институције следе овај приступ то ће им свакако помоћи у доношењу боље одлуке при одабиру дигиталне грађе за дугорочну заштиту.

⁵ Види одељак Редувантност у Додатку 1.

Закључак

Дугорочно чување дигиталног наслеђа можда је најтежи изазов са којима се данас суочавају институције које чувају културно наслеђе. Развијање и спровођење критеријума селекције и набавне политике први је корак ка томе да се културно наслеђе од виталног значаја сачува за садашње и будуће генерације.

Додатак 1 – Управљање дугорочним чувањем дигиталне грађе и метаподацима

Избор дигиталног наслеђа је уско повезан са питањима везаним за дугорочну заштиту и приступ. Неки губици важног дигиталног наслеђа су неизбежни, али ризик може да се смањи уколико се прате примери најбоље праксе у дигиталној заштити, укључујући редундантност, активно управљање и управљање метаподацима.

Редундантност

Важно дигитално наслеђе, укључујући главне датотеке са придруженим метаподацима, треба да постоји у више копија које се чувају на најмање две различите физичке локације. Институције које чувају културно наслеђе могу да комбинују начине складиштења, било да је оно у датој институцији, измештено на другу локацију, или дистрибуирано у клауду, али дигитални оригинали треба да се налазе на најмање две различите локације. Локације за складиштење треба одабрати тако да постоји што мањи ризик од губитка због природних катастрофа или катастрофа изазваних људским фактором, као и економским или политичким кризама.

Активно управљање

Институције које чувају културно наслеђе требало би активно да управљају својим дигиталним наслеђем како би осигурале његову доступност и исправност на дужи рок. Дигитално наслеђе треба сачувати у отвореним и добро документованим форматима датотека, без заштитних шифри и са минималном компресијом. Овај метод се препоручује институцијама које активно управљају дигиталним објектима. За складиштење треба да се користе два или више различитих врста медија за складиштење, од сервера

при институцијама до преносних медија (нпр. магнетни диск, оптички медији или магнетна трака).

Пад система у дугорочном периоду може да проузрокује значајан губитак информација код ускладиштеног дигиталног наслеђа. Многе институције то решавају тако што користе периодично освежавање медија које обухвата читавање дигиталних података, детекцију грешака користећи технике исправљања грешака и преписивање на нови медијум. Да би избегли грешке у софтверу, власници дигиталних података често користе протоколе засноване на стандардима за приступ ускладиштеним подацима, где различите локације за складиштење различито примењују софтвер за складиштење података. Због тога исправност и поузданост података не зависи од исправности и поузданости било које појединачне примене.

Управљање метаподацима

Метаподаци се обично дефинишу као „подаци о подацима”, што је тачно али не и врло прецизно. У институцијама које чувају културно наслеђе све информације (у дигиталној или физичкој форми) које играју значајну улогу у томе да сачувана дигитална грађа буде доступна, разумљива и употребљива током времена представљају метаподатке. Метаподаци пружају институцији информације потребне за приступ и чување дигиталног наслеђа у будућности.

Институције које чувају културно наслеђе генерално користе три основне врсте метаподатака повезаних са дигиталним наслеђем које су кључне за дугорочно чување:

- Структуралне метаподатке (потребне из техничких разлога за читање дигиталног садржаја);
- Описне метаподатке (који садрже библиографске, архивске или контекстуалне информације за музеје, које може да генерише систем или могу да их креирају стручњаци у институцијама, креатори садржаја и/или корисници);
- Административне метаподатке (који документују управљање дигиталним објектом док је део колекције).

Ако је дигитално наслеђе „садржај”, онда метаподаци пружају „контекст”.

Постоји пет основних функционалних захтева у вези са дигиталним метаподацима:

Идентификација: Метаподаци морају омогућити да се сваки дигитални објекат идентификује јединствено и недвосмислено. То обично захтева постојање јединственог идентификатора на глобалном нивоу који се додељује свакој ставци.

Локација: Метаподаци морају омогућити да се сваки дигитални објекат лоцира и преузима. Мора се обезбедити валидност ових локацијских података на дуже стазе, тако да се ставке не изгубе када системи мигрирају или се ажурирају.

Опис: Опис дигиталног објекта потребан је да би се олакшало његово проналажење и тумачење. Дескриптивни метаподаци могу се поделити у две категорије: подаци о садржају и контексту. Подаци о садржају ставке често се могу повратити путем истраживања и консултација. Ипак, корисни су као помоћно средство за проналажење извора. Податке о контексту – где, када и ко је креирао ставку, за шта је коришћена, какво место заузима у односу на општи корпус материјала – много је теже повратити када се једном изгубе.

Читљивост: Метаподаци о структури, формату и кодирању дигиталних објеката неопходни су како би они остали читљиви током времена. Овај функционални захтев посебно је важан за дигиталне објекте јер се они могу читати само посредством технологије. Ови метаподаци треба да идентификују релевантне стандарде и обезбеде референце за техничку документацију, нормативну датотеку и друге сродне материјале који су потребни за потпуно враћање дигиталног ресурса. Потребно је водити рачуна о томе да се сви слојеви дигиталног објекта могу тумачити: од енкапсулације формата датотека до описа и кодификације самих података.

Управљање правима: Права, услови коришћења и ограничења која се примењују на сваку дигиталну ставку морају да се забележе у метаподатке. Ови метаподаци треба да идентификују прикладне законе и конвенције, и да упуте на релевантну правну документацију, уговоре и слично, као и на носиоце права.

Чување метаподатака

Многи дигитални формати датотека омогућавају да се метаподаци уграђују у саму датотеку. Предност тога је што на тај начин подаци и метаподаци остају повезани. Међутим, метаподатке такође треба чувати независно од дигиталног ресурса који описују; ово је од суштинског значаја да би се испунили горе наведени функционални захтеви. Кодирана дигитална ставка, на пример, не може да се прочита ако је код уграђен искључиво у саму ставку.

Метаметаподаци

Подаци о извору метаподатака и како се до њих дошло потребни су да би се утврдила њихова поузданост и аутентичност. Када су метаподаци прикупљени и ко је то урадио? Да ли су се метаподаци прикупљали аутоматски или ручно? Који су алати и технике коришћени? За будући повраћај и разумевање дигиталних информација, контекстуализација је од суштинског значаја.

Додатак 2 – Дефиниције појмова

Дефиниције су узете из референци наведених у Додатку 3.

Аутентичност дигиталног наслеђа односи се на поузданост записа или ставке, тј. на квалитет онога што би оно требало да представља, било као оригинални објекат или као поуздана копија изведена потпуно документованим процесима из оригинала.

Одабир садржаја односи се на процес одлучивања које ставке или грађа су вредни чувања, кроз процену њиховог значаја и трајне културне, научне, документарне или друге вредности, као и изводљивости чувања и приступа заснованих на дефинисаним принципима, политикама, процедурама и стандардима.

Дигитално наслеђе представља наслеђе које се састоји од рачунарски засноване грађе, без обзира на то да ли је она оригинално дигитална или је дигитализована из других формата, а која потиче из различитих заједница, привредних грана, сектора и региона и захтева

активне приступе очувања како би се осигурала њена аутентичност, приступачност и могућност коришћења током времена.

Наслеђе се односи на наслеђе из прошлости, на оно са чим данас живимо и што би требало да се преноси са генерације на генерацију због свог значаја и вредности.

Метаподаци подразумевају информације које описују, објашњавају, лоцирају или на други начин олакшавају разумевање, преузимање, коришћење, управљање, контролу или чување ставке или информационог ресурса током времена.

Додатак 3 – Референце

Следећа листа референци представља само одабране референце и ни на који начин не значи да је исцрпљена:

2015 National Agenda for Digital Stewardship, 2014.

CENL/FEP Statement on the Implementation of (Statutory and Voluntary) Deposit Schemes for Non-Print Publications, FEP and CENL, 2012.

Digital Legal Deposit, an IPA [International Publishers Association] Special Report, 2014.

Bonnel, Sylvie and Clément Oury, “Selecting websites in an encyclopaedic national library: a shared collection policy for internet legal deposit at the BnF”, 2014.

Caroline Brazier, British Library, <http://library.ifla.org/222/1/198-brazier-en.pdf>, 2013.

British Library, British Library digital preservation strategy 2013-2016, 2013.

Bailey, Catherine A. “Past Imperfect? Reflections on the Evolution of Canadian Federal Government Records Appraisal”, *Archivaria* 75, 2013.

Canada, Canadian Heritage Information Network, Digital Preservation Toolkit, 2013.

Kenneth Crews, “Study on Copyright Limitations and Exceptions for Libraries and Archives”, Standing Committee on Copyright and Related Rights, World Intellectual Property Organization, Twenty-ninth Session, Geneva, December 8 to 12, 2014.

Cunningham, Adrian, "Recent Developments in Standards for Archival Description and Metadata" IASA Journal no 16, 2000.

Digital Preservation Coalition, Digital Preservation Handbook Definitions and Concepts, 2008.

Duff, Wendy and Marlene van Ballegooie, Archival Metadata, DCC Digital Curation Manual, 2006.

Harvey, R. "Appraisal and selection" DCC Digital Curation Manual (2006) (which aims to offer a generic selection framework).

IFLA, IFLA Statement on Legal Deposit, 2011.

InterPARES 2 Project, "Preserver Guidelines – Preserving Digital Records: Guidelines for Organizations", 2007.

InterPARES 2 Project, InterPARES 2 Project Dictionary, 2015.

ISAD(G), "General International Standard Archival Description 2nd Edition", Ottawa: ICA, 2000.

ISO 15489-1 Information and documentation – Records management – Part 1: General, ISO 2001.

ISO, ISO 16175-1:2010(E) Information and documentation – Principles and functional requirements for records in digital office environments – Part 1: Overview and statements of principles, 2010.

ISO, Information and documentation — Statistics and Quality Indicators for Web Archiving, 2013 (draft available).

Koerbin, Paul, Colin Webb, and David Pearson, "‘Oh, you wanted us to preserve that?!’ Statements of Preservation Intent for the National Library of Australia’s Digital Collections", D-Lib Magazine, 2013, Volume 19, Number 1/2.

Lariviere, Jules, "Guideline for Legal Deposit Legislation", UNESCO, 2000. Library of Congress Digital Preservation Webpage.

NYARC Reframing Collections for a Digital Age Report from Consultant No. 2, 2012, USA.

Netherlands, Cultural Heritage Agency, "Assessing Museum Collections: Collection Valuation in Six Steps", 2014.

Niu, Jinfang, "Appraisal and Selection for Digital Curation", International Journal of Digital Curation, 2014 Vol. 9 Issue 2, 65–82.

Niu, Jinfang, "An Overview of Web Archiving", D-Lib Magazine, 2012, Volume 18, Number 3/4.

Noonan, D. W., "Digital preservation policy framework: A case study", Educause Review, 2014.

Paradigm Project, Workbook on Digital Private Papers, United Kingdom, 2005–2007.

Sheridan, John, Amanda Spencer, and David Thomas, “UK Government Web Continuity: Persisting Access through Aligning Infrastructures”, *The International Journal of Digital Curation* Issue 1, Volume 4, 2009.

Society of American Archivists, *A Glossary of Archival and Records Terminology*, 2005.

The State of Digital Preservation: An International Perspective, Conference proceedings, Washington D. C., April 24–25, 2002. Washington, D.C., 2002.

UBC/UNESCO Vancouver Declaration *The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation*, Canada, 2012.

UNESCO, *Charter on the Preservation of Digital Heritage*, 2003.

Van der Werf, T. and B., “The paradox of selection in the digital age”, 2014.

Helmus, W., “Survey on selection and collecting strategies of born digital heritage – best practices and guidelines”, 2015.

Verheul, I., “Networking for Digital Preservation: Current Practice in 15 National Libraries”, München, 2006.

Превела с енглеског Оливера Кривошић